

LA CONSTRUCCIÓN DE LES AULES PÚBLIQUES A MATARÓ. (1786-1792). (1)

Joaquim Graupera Graupera

L'any 1786, l'edifici que ocupaven les Escoles Pies de Santa Anna estava a punt d'enderrocar-se donat el seu estat precari, a més hi havia el temor que s'ensorrís i ocasionés alguna gran desgràcia. Aquest fet va obligar a presentar una queixa formal al Rei per mitjà del Comte de Floridablanca. La consulta al Consell va dictaminar que l'Ajuntament presentés un nou plànol de l'edifici amb els mitjans per a materialitzar la seva realització.

L'inici d'aquest afer ens dona peu per entreveure una doble temàtica; per una banda, el conflicte de competències entre l'administració local i la comunitat escolàpia de Mataró i per l'altra, el canvi del gust barroc per la nova estètica neoclàssica.

El pla presentat preveia el seu finançament mitjançant la substracció de dos rals per cada fanega de sal de tot el Corregiment i també, subministrar a tal efecte, el que sobrés de la Concòrdia que tenia l'Ajuntament amb els creditors en els anys senars. Aquest afer però va quedar congelat entre 1787-88. Aquesta suspensió va produir un deteriorament, encara més considerable de les cases de les escoles, a causa de les copioses riades que van caure. El fet va obligar a una consulta amb l'alcalde per part d'alguns ciutadans, per tal de cercar nous mitjans per la construcció de les aules a fi de facilitar "...el real ánimo de su magestad..." (2).

El 23 de juliol de 1790 es va convocar els diferents veïns en una Junta Patriòtica presidida per l'alcalde de la Ciutat i Jutge Honorari de "la Real Sala del Crimen" Sr. Antoni Alcayde i composta de Joseph Lladò, Regidor; Francesc Boronat, Diputat i Joseph Clavell i Picàs, Presoner del Comú. En aquesta Junta es va veure com una mesura excessiva la de carregar els rals per fanega de sal i utilitzar el sobrant de la Concòrdia adduint les següents raons.

1.- El fons estudiat ha estat:

a) *"Relación de lo ocurrido en la Junta de varios vecinos de esta ciudad, que se verificó en la tarde del 23 de julio"*
-A.M.M.: Caixa 83.

b) *"Exposición de los motivos que tuvo la Junta Patriótica, que se celebró en esta ciudad en la tarde de día veinte y tres del mes de Julio próximo pasado para resolver, se procediese a la reedificación de las aulas, para la Instrucción de la Juventud, que está a cargo de lo RR.PP de las Escuelas pías; y con la cual se contexta un papelón anónimo, que ha salido para sostener un voto singular y contrario que se dió en ella. Para un confidente sigue el traslado manifiestativo de los innumerables defectos confesados en la mala Exposición que precede. 1790"*-A.M.M.: Caixa 83.

2.- A.M.M.- Caixa 83.-*"Exposición de..."*, p. 1.

Principalment, perquè contribuïrien altres pobles del Corregiment, els quals no tenien realment interès en què les aules a construir fossin bones o dolentes i també perquè no acusaven el perjudici del creditors.

La resolució final va ésser la de carregar tres diners de sobrepreu a cada lliura de carn de 36 unces que es consumís a Mataró i obtenir el Reial permís per a permetre recaptar l'esmentat impost.

Amb la intenció de donar més rapidesa al tràmit de la sol·licitud es va designar a set individus (3) per tal de dur-ho a terme, donant-los totes les facultats necessàries.

Sols un vocal de l'esmentada Junta es va oposar a la resolució al·legant que "*...no siendo las casa de las casas de las escuelas de la Ciudad no habría de gastar el común nada en ellas...*" (4).

Hom va notar que aquest subjecte anava equivocat ja que "*...la Junta con el impuesto de los tres dineros por libra de carne, no entendía gastar cosa del común, sino de particulares, naturales, y forasteros que comen de las carnes que se venden en las carnicerías públicas de la ciudad...*" (4).

El fet és que ningú no va replicar aquesta opinió per no convertir la Junta en una "*...verdadera zalagarda...*", tal com diu l'original. Malgrat tot, el fet va provocar la publicació d'un anònim realitzat per algun assistent.

Aquest anònim acusava la Junta d'obrar en favor de l'Escola Pia en qualificatius denigrants vers els escolapis, i també d'haver deliberat en forma injusta perquè:

- 1.- Segons la Concòrdia dels Pares Escolapis, ells mateixos havien de construir-se les escoles.
- 2.- Que van esmençar els diners en fer la seva pròpia casa i església sense donar preferència a les aules, essent l'ensenyament el motiu principal de la seva arribada a la ciutat.
- 3.- Que a la ciutat es necessitaven edificis més importants, com acabar les obres de l'Ajuntament, construir uns pabellons per l'oficialitat, refer les casernes ja que les existents eren velles i llogades, construir cases pels governants (Alcalde Major, Ministre de Marina, Administradors de la "Real Aduana"...), i una casa de Correu, estanc i tabac.

L'autor de l'anònim per fonamentar el primer punt, cita els articles 12 i 13 de la Concòrdia amb l'Ajuntament signada el 1737 (5). Aquests articles li serveixen per tal d'argumentar que tenint construïdes les aules i el temple i havent percebut les 400 lliures anuals, l'Ajuntament havia quedat sense l'obligació de satisfer l'ajut.

Els partidaris de l'ajut però, argumenten en la seva exposició dues raons principals: en primer lloc, als altres pobles que ja tenien mestres d'ensenyament públic se'ls donava un salari pels aliments i un lloc digne per l'escola, ajudant el Comú a obtenir-ho, de la mateixa forma que es feia abans a Mataró, i a més, de la forma com es va pactar en l'article 14 de la Concòrdia (6). En segon lloc, els aliments que es van prometre als escolapis eren els mateixos que es repartien als altres professors inicials i ara, la mateixa quantitat havia d'anar repartida entre 8 professors.

El Memorial explica la bona fe dels escolapis, basant-se en què malgrat el seu nombre augmentava per a respondre al creixement de l'alumnat seguien cobrant les mateixes 400 lliures.

3.- Els membres eren els regidors Cristófor Altamar, Angel Fernández, Ramón Larrea, Josep-Antoni Caralt, Salvador Isart, Jose Llado i el diputat Francesc Boronat.- A.M.M. Llibre d'Acors 27, dia 1 d'agost del 1791.

4.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de...", p. 2.

5.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de...", p.3.

6.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de...", p.4.

Intenten també respondre a l'autor de l'anònim rebatent-li l'argument que defenia que els pares escolapis van faltar a l'observança del Concordat amb l'Ajuntament. Segons ells, per haver-hi una falta en el Concordat, havien de donar-se tres factors: en primer lloc, que les frases de l'escrit fossin intrincades o dubtoses; en segon lloc, que l'observança de la llei es trenqués abans de passats 10 anys; i en tercer lloc, que els tràmits no haguessin estat uniformes i sense variacions. Com res d'això no es produïa, afirmen que mai els escolapis van faltar al compliment de la Concòrdia.

El manifest és important, a més de l'esmentada polèmica, per tota una sèrie d'idees que s'entreveuen al llarg de tot l'escrit. En alguns moments es critica molt durament el que representa l'abús de l'ornamentació en la construcció del temple i es proposa que els diners es dediquin a construir edificis civils. S'hi observa una crítica religiosa molt directa, així com també l'ús de fonts clàssiques com Sèneca (7), Quintilla (8), o Ciceró (9), que ens dóna una idea de voler retornar al món clàssic.

Singularment diu: "...la costosísima obra del templo que apenas se remató, quanto en poco más de un año, quedó adornada quasi con todos los altares, órgano y otras excesivas obras..." "Serían naturalmente ornamentos destinados a la celebración del Sacrosanto Sacrificio? o, Dios mio? así se habla de nuestra casa? puede haver exceso en el adorno de ella? pues que mucho que se insulta a los P.P. en términos tan impropios?..." (10).

"El anónimo dixo solamemte y repita aquí la iglesia nueva de los referidos P.P. a poco más de un año quedó adornada en quasi todos los altares, órganos y varios excesivos dorados. Sin haver dado más leve motivo a la mención de los ornamentos para celebrar el Sacrosanto Sacrificio: pués tampoco éstos van regularmente comprendidos en las clases de dichos ornamentos de la iglesia: en cuya inteligencia, que metodo y veracidad observa quien asegura que se dixo: "y en varias excesivas obras", y que estas naturalmente serian los referidos ornamentos? quien sino un entendido caprichudo y deslumbrador insistiria en que: quando se acordaron en el periodo arriba referido ciertos determinados adornos de la Iglesia se entendieron en estos los demas obras y aun con la infundadísima precisión de que estas naturalmente serian los citados ornamentos? no es esto confundirlo todo?

En donde son las decisiones y censura contra los que noten exceso de las imperfecciones y mal gusto de los artifices de los adornos y obras de la iglesia: aunque sean en las imágenes y ornamentos para el sacrosanto sacrificio? acaso por el desacertado destino, peor retribución y sobrada abundancia de sus labores y dorados, no pueden parecer superfluos y mal gastados, y por tanto señal de opulencia entre gentes de juicio, que asi lo disponen?..." (11)

Això ens pot fer observar en aquests textos una polèmica que introdueix una nova concepció estètica que pugna amb l'antiga visió de l'ornamentació. És a dir, que la concepció barroca de les coses va paulatinament canviant vers el nou estil que anomenen neoclàssic.

Durant tot el 1791 van continuar les protestes, deixant ben palesa la necessitat de la construcció o renovació de les Escoles Públiques.

7.- "...Sèneca en la Epístola 64 dice: que los preceptores se les debe la misma veneración que a los padres..."- A.M.M.: "Exposición de...", p. 10-11.

8.- "...Quintiliano, en el Proemio Libro V, Cap. 3. reprehende la negligencia de los padres en no procurar que sus hijos por medio de bueno maestro ya dende la edad mas tierna aprendad la virtud..."- A.M.M.-Caixa 83.-"Exposición de...", p. 11.

9.- "...Cicerón, aquel príncipe de la elocuencia y oratoria otros muchos que florecieron en aquellos remotos siglos y fueros estimados como a verdaderos oráculos..." A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de ...", p. 11.

10.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de...", p. 10.

11.- A.M.M.: "Exposición de...", p. 23-24.

L'u d'agost del 1791 es tornen a nomenar les set persones per tal de poder negociar amb el rector la construcció de les noves escoles (12).

Com que l'afer no va prosperar a causa de la polèmica de qui havia de subvencionar les obres, es va decidir en la sessió del dia 5 de març del 1792, consultar amb tres advocats de Barcelona, Antoni Salomò, Bonaventura Boll i Lloceras i Felip Bordas, per tal de resoldre'l (13).

L'objecte a debatre era si "*...en virtud de dichas capitulaciones debe el Iltre. Ayuntamiento costear lo necesario para la observación de las Escuelas en que ejercen los P.P. su instituto a más los bancos y mesas que sean necesarias para la enseñanza de los niños, en que consta el capítulo 14 de dicho convenio...*" (14).

Els advocats en la seva rèplica, deixen clar que l'Ajuntament sols havia de costejar els bancs i taules, segons l'estudi de les Capitulacions.

El dia 4 de juny, Francesc Reniu i Padrò, delegat de l'Ajuntament, va presentar una resolució als escolapis, a la qual van contestar, que volien mantenir bones relacions amb el consistori mataroní, les aules es tallarien si "*...la plebe llegase a persuadirse que reside en dichos P.P. la obligacion de construir aulas y como en el voto de los abogados no se expresa que los P.P. tengan la obligacion de construir aulas, piensan los P.P. que el Iltre Ayuntamiento tendra en bien que sean otra vez consultados los mismos abogados por parte de los P.P. sobre dicha obligacion esta de parte de ellos...*" (15).

A més d'això, els escolapis van designar dos representants, que juntament amb el rector i dos representants més elegits per l'Ajuntament (Francesc Serra i Salvador Isart) constitueixen una comissió per tal d'accelerar la construcció de les noves aules. Aquesta comissió va resoldre instal·lar les noves escoles on hi havia l'antiga capella o església escolàpia i en l'antic refitori que estava tot seguit. Els escolapis no van acceptar la decisió i van frenar el projecte, construint en lloc proposat un nou refitori "*...(que es el quarto que han tenido), nueva cocina, nuevas bodegas y despensa, como de propósito para privar la planificación de la escuela en aquella parte. Tienen por consiguiente desocupado en el día, el lugar que les servia de refitori, cocina y despensa que acoje de todo el trecho desde la puercecita de su iglesia y la parte de levante de su colegio hasta la porteria del mismo y siendo este lugar apto para las escuelas y capaz si se toma parte del primer piso de lo que ocupan sus sus colegiales para todo de las escuelas...*" (16).

A més d'haver obstaculitzat el projecte, els escolapis són acusats en el memorial, de fer efectuar als professors altres funcions de tipus religiós (entre altres cantar misses o bé pregar diversos cops al dia), de la qual cosa en resultava que no podien complir les seves tasques lectives. També són acusats de no dividir l'Aula de Gramàtica per cursos i, en darrer lloc, de no respectar el descompte de 50 lliures anuals que s'especificava en les Capitulacions (17). L'Ajuntament no retreia als religiosos que complissin els seus deures eclesiàstics sinó que sancionava que ocupessin aules destinades a l'ensenyament i dediquessin el temps dels professors en tasques no lectives.

L'amenaça d'enrunament de les escoles antigues, va portar també a partir de l'u d'octubre del 1792 a prohibir l'ús del local. Arrel d'això, el local de les Escoles va ser tancat, i es van habilitar uns magatzems del Sr. Matheu per a impartir-hi les classes de Gramàtica i Re-

12.- A.M.M.: Llibre d'Acords 28.

13.- A.M.M.: Llibre d'Acords 28

14.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de ...", p. 32.

15.- A.M.M.: Caixa 83.-"Exposición de...", p. 33.

16.- A.M.M.: Document data l d'octubre del 1792.

17.- Veure el cap. VIII de les Capitulacions. A.M.M.: Llibre d'Acords 24 d'abril del 1737.

tòrica, i de llegir i escriure: i un magatzem de Llorenç Sirès per les classes d'aprendre l'alfabet. Però com els magatzems de Matheu i Sirès no van poder usar-se perquè eren plens, van triar en lloc seu els magatzems d'en Gisbert a la Riera, per les classes d'escriptura i comptar, i la casa de la viuda Mariàngela Castro, al Camí Ral, per aprendre l'alfabet i de llegir.

Segons el document, el lloguer anual s'havia de pagar amb les 400 lliures de contribució dels escolapis, fins a l'acabament de les noves escoles.

Conclusions

Si s'analitza la història de la construcció del col·legi escolapi, ens podem adonar que les aules són la part de l'edifici que va tardar més en ser construïda. Aquest text ens pot explicar de forma senzilla el per què de tot això.

Com sabem, en adquirir-se el terreny el 1739, hi figurava un mas anomenat "La Sinia d'en Ramis", que en aquell temps ja era citada com una casa força antiga i en mal estat. Aquest edifici va servir en un primer moment per instal·lar-hi les escoles fins que no es va disposar d'un edifici més apte. Això va deixar les mans lliures als escolapis, per tal d'esmerçar els seus recursos en la construcció d'una vivenda pròpia amb una petita capella, un internat i una segona església de proporcions més grans.

El progressiu deteriorament del mas, va obligar al seu tancament per tal d'evitar futurs problemes de caràcter més greu, que es derivarien del seu enrunament en vista del seu mal estat.

En ser unes escoles de caràcter públic, els escolapis pretenien que fos l'Ajuntament qui vetllés per la seva restitució i recondicionament, a l'igual que els altres edificis públics de la ciutat. Com hem vist l'assumpte es va complicar de tal manera que fins i tot va arribar a mans d'advocats, per tal de decidir qui construiria les noves escoles, l'Ajuntament o els escolapis. És un fet concret que deixa veure en el fons un enfrontament social típic en el moment que trontolla una societat que anomenem de model absolutista i la progressiva aparició d'una nova societat sota model burgès.

Aquest fet doncs enceta la polèmica en un moment en què la societat burgesa comença a agafar força, en relació a una societat de l'Antic Règim en la qual l'església tenia un paper important.

Així doncs, en el text s'entreveu una crítica social, que denuncia certs aspectes. Per una part formula una crítica a l'estètica barroca, mitjançant la denúncia de l'abús de l'ornamentació. En segon lloc, amb la proposta d'edificació de construccions destinades a l'ús civil, en detriment d'un possible ajut als escolapis, deixa palès que en el terreny arquitectònic volien fer prevaldre el civil al religiós i intentar encaixar les realitzacions artístiques a la moral burgesa. I en darrer lloc, l'ús de cites erudites d'autors clàssics, ens fa arribar a una conclusió: entre el 1790 i el 1792, a Mataró es comença a produir el canvi del gust estètic barroc pel neoclàssic.